

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ความกตัญญูในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผน วิเคราะห์รูปแบบ ความกตัญญูของตัวละคร ตลอดจนศึกษาแนวทางการเผยแพร่องค์ความรู้ทางด้านความกตัญญู โดยมีขั้นตอนดำเนินการการศึกษาครั้งนี้ว่าเรื่องความกตัญญูในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน โดยผู้ศึกษาค้นคว้าได้เก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากเอกสารงานวิจัย และการศึกษาวรรณคดีเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับกรมศิลปากร พ.ศ. 2544 ทั้งหมด 43 ตอน โดยแบ่งขั้นตอนเป็น 3 ขั้นตอนคือ 1. ศึกษารูปแบบความกตัญญูจากเอกสารและงานวิจัย เพื่อให้ทราบรูปแบบของความกตัญญู 2. การศึกษาวรรณคดีเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับกรมศิลปากร พ.ศ. 2544 ทั้งหมด 43 ตอน เพื่อหาพฤติกรรมของตัวละครเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญู 3. การเก็บรวบรวมข้อมูล จัดหมวดหมู่ เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์ โดยรวบรวมพฤติกรรมของตัวละครเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความกตัญญู แล้วจำแนกประเภทความกตัญญูที่ปรากฏในเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน ฉบับกรมศิลปากร พ.ศ. 2544

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมความกตัญญูของตัวละครในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน สามารถจำแนกรูปแบบความสัมพันธ์ได้ทั้งหมด 4 รูปแบบ ดังนี้ 1) ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อบุคคล 2) ความกตัญญูที่บุคคลที่มีต่อสัตว์ 3) ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อสิ่งของ และ 4) ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อประเทศชาติ

1. ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อบุคคล คือ พฤติกรรมของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผน ที่บุคคลใดก็ตามกระทำคุณแล้วมีพฤติกรรมของตัวละครที่รับรู้ถึงบุญคุณที่มีคนทำให้ จากการศึกษาพบลักษณะของความกตัญญูที่บุคคลมีต่อบุคคลจำแนกได้ 7 ลักษณะ ดังนี้

- 1.1 ความกตัญญูที่บุตรธิดามีต่อบุพการี
- 1.2 ความกตัญญูที่ลูกน้องมีต่อเจ้านาย

1.3 ความกตัญญูที่ขุนนางมีต่อขุนนาง

1.4 ความกตัญญูที่ขุนนางมีต่อบุคคล

1.5 ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อขุนนาง

1.6 ความกตัญญูที่ภรรยา มีต่อสามี

1.7 ความกตัญญูที่ขุนนางมีต่อพระมหากษัตริย์

2. ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อสัตว์ คือ รู้ในบุญคุณของสัตว์ที่มีคุณต่อเรา เช่น ดังปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ เช่น การที่ขุนแผนหรือนางวันทองรู้คุณของม้าสีหมอก เป็นต้น

3. ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อสิ่งของ คือ การรู้คุณของสิ่งของที่ได้ใช้ หรือ ได้เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน ดังปรากฏในเรื่องเสภาขุนช้างขุนแผน เช่น การที่นางวันทองรู้คุณของเรือนขุนช้างที่เป็นที่พักอาศัย และขุนแผนรู้คุณกราบไหว้ดาบฟ้าฟื้น เป็นต้น

4. ความกตัญญูที่บุคคลมีต่อประเทศชาติ คือ การรู้คุณต่อแผ่นดินถิ่นเกิด รู้หน้าที่ของความเป็นประชาชน เป็นข้าของพระเจ้าแผ่นดิน ดังปรากฏอยู่ในตัวละครในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผนที่ได้แสดงออกมาในรูปของวรรณคดี และเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย ที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีที่สะสมมาตั้งแต่บรรพบุรุษและเป็นค่านิยมอย่างหนึ่งของสังคมไทยที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน เป็นหน้าที่ของราษฎรโดยตรงที่จะต้องตอบแทนเพื่อเป็นการสำนึกในพระคุณที่ราษฎรไทยมีแผ่นดิน อยู่เป็นของตนเอง ดังปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ เช่น ขุนไกรยอมสละชีวิตของตัวเองในกรณีโดนควายป่าเพื่อแสดงให้เห็นว่ามีความจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์ยอมสละชีวิตของตัวเองยอมรับโทษประหารชีวิต เป็นต้น

อภิปรายผล

พฤติกรรมที่เกี่ยวกับความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นไปในทางที่สอดคล้องกับทฤษฎีต่างๆ ที่นำมาวิเคราะห์พฤติกรรมและการกระทำของตัวละครในเรื่องขุนช้างขุนแผน อาทิ

การวิเคราะห์พฤติกรรม ของพลายแก้ว (ขุนแผน) โดยใช้ทฤษฎีพัฒนาจริยธรรมของโคลเบิร์ก (Kolberg) ซึ่งมีความเชื่อพื้นฐานว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสมอง สามารถเกิดการเรียนรู้ เพื่อการปรับตัวให้ดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมได้ โดยนำแนวเชื่อทางชีววิทยามาประยุกต์กับศาสตร์ทางจิตวิทยา แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดของเพียเจต์ (Piaget) คือ เชื่อว่า จริยธรรมนั้นมีพัฒนาการตามระดับวุฒิภาวะเช่นกัน เพราะจริยธรรมของมนุษย์เกิดจากกระบวนการทางปัญญา เมื่อมนุษย์มีการเรียนรู้มากขึ้น โครงสร้างทางปัญญาเพิ่มพูนขึ้น จริยธรรมก็พัฒนาตามวุฒิภาวะ

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดแบบสัมพัทธนิยม (Relativism) ซึ่งเชื่อว่าจริยธรรมมีความสัมพันธ์กับอายุ กาลเวลา สถานที่ วัฒนธรรม และสภาพการณ์ ซึ่งความหมายว่า “ความถูกต้อง” “ความดี” “ความงาม” ขึ้นอยู่กับเวลา สถานที่ และองค์ประกอบอื่นๆ จะเห็นได้ว่า เมื่อพลายแก้วนั้นอายุได้ 15 ปี ก็มีความคิดต้องการเป็นทหารเหมือนขุนไกรผู้เป็นพ่อ กล่าวคือค่านิยมของสังคมไทยในอดีตหากบิดาได้เข้ารับราชการ ประกอบกับมีบุตรอายุเข้าวัยที่เหมาะสมก็เป็นธรรมเนียมที่จะต้องนำบุตรผู้นั้นไปถวายเป็นข้ารับใช้ในพระมหากษัตริย์ เพื่อรับราชการสนองพระเดชพระคุณพระเจ้าแผ่นดินสืบต่อไปในภายภาคหน้า อันจะเป็นเกียรติยศแก่วงศ์ตระกูล และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อชาติบ้านเมือง ซึ่งแม้ขุนไกรผู้เป็นบิดาของพลายแก้วจะโดนราชทัณฑ์ถึงประหารชีวิตไปตั้งแต่พลายแก้วยังเด็ก ค่านิยมนี้ก็ได้สูญหายไปจากตัวพลายแก้วผู้เป็นบุตร ซึ่งตรงกับระดับทางจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kolberg) ในระดับที่ 2. คือระดับจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม (Conventional morality) อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 10-20 ปี ตามทฤษฎีได้กล่าวว่าผู้ที่อยู่ในช่วงอายุนี้ส่วนใหญ่สามารถที่จะปฏิบัติตามกฎเกณฑ์สังคมเพราะรู้ว่าเป็นกฎเกณฑ์

การวิเคราะห์พฤติกรรม ของพลายแก้ว (ขุนแผน) โดยใช้ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psychoanalytic theory) ฟรอยด์ (Freud) จิตแพทย์ออสเตรีย (สมพร สุทัศนีย์, 2541, หน้า 185-186) นักจิตวิทยาคนกลุ่มนี้เชื่อว่าธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์มีความเลวคิดตัวมาตั้งแต่เกิด พฤติกรรมต่างๆ เกิดจากสัญชาตญาณซึ่งเป็นแรงกระตุ้นที่เกิดจากภายใน สัญชาตญาณดังกล่าวมี 2 ชนิด คือ สัญชาตญาณทางเพศ ซึ่งผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอด และสัญชาตญาณความก้าวร้าว เป็นแรงผลักดันให้บุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะก้าวร้าวทำลาย ซึ่งแสดงออก 2 ลักษณะคือ ก้าวร้าวตนเอง และก้าวร้าวผู้อื่น

นอกจากพฤติกรรมจะเกิดจากสัญชาตญาณดังกล่าว ซึ่งแอบแฝงอยู่ในจิต ที่เรียกว่าจิตไร้สำนึกแล้ว พฤติกรรมจะเกิดจากระบบของจิต 3 ระบบ คือ คิด (id) อีโก้ (ego) และซูเปอร์อีโก้ (super ego)

ดังเหตุการณ์หมื่นหาญรู้ว่าขุนแผนฆ่าแม่ทองนางบัวคลีผู้เป็นลูกสาว ก็จัดพวกทหารและบ่าวไพร่ติดตามเพื่อหมายจะไปฆ่าขุนแผน เมื่อติดตามไปจนพบก็เกิดการโต้สู้ปากกัน ขุนแผนก็ร้องบอกว่า ต้องการฆ่าแต่หมื่นหาญ เพราะหมื่นหาญคบคิดกับลูกวางยาพิษ เพราะเหตุนี้จึงทำให้ต้องฆ่านางบัวคลี และหมื่นหาญก็ต้องตายด้วย แล้วขุนแผนก็ถือกริชตรงไปหาหมื่นหาญ หมื่นหาญเข้าต่อสู้แต่เพียงพล้ำ จึงขอชีวิต ฝ่ายขุนแผนเห็นดังนั้นก็กล่าวสัพทว่า โทษของหมื่นหาญนั้นสมควรตาย หากขุนแผนไม่คิดว่าเคยมีบุญคุณที่ได้เลี้ยงดูมา ทั้งนางสีจันทร์ได้ให้เสื้อผ้าและเงินทอง ก็คงจะฆ่าทั้งหมื่นหาญและนางสีจันทร์ตายในคราวนั้น ซึ่งทั้งๆ ที่ขุนแผนก็รู้ดีอยู่แล้วว่าหมื่นหาญต้องการฆ่าตนให้ตายถึงสองครั้งสองครา แต่ด้วยบุญคุณเก่าก่อนที่ขุนแผนเคยได้รับจากหมื่นหาญ

และนางศรีจันทร์ผู้เป็นภริยา จึงได้ตัดสินใจไว้ชีวิตคนทั้งสองโดยไม่ได้ทำร้ายเลยแม้แต่น้อย ซึ่งจากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงว่าขุนแผนมีระดับพฤติกรรมทางจิตที่พัฒนาถึงขั้นซูเปอร์อีโก้ (Super ego) คือเป็นคนที่มีคุณธรรม และมีความรับผิดชอบสูง แสดงจริยธรรม คอยยับยั้งเอาไว้ ไม่ให้กระทำตามใจอยากเสียทุกอย่าง

ในการวิเคราะห์รูปแบบพฤติกรรมที่เกี่ยวกับความกตัญญูของตัวละครจากเรื่องขุนช้างขุนแผนทำให้ผู้วิจัยได้ทราบว่า รูปแบบของความกตัญญูที่ปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนนี้ เกิดขึ้นภายใต้กรอบของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural – functional theory) ทั้งสิ้น โดยแนวความคิดในการพัฒนาทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ เป็นผลมาจากการนำเอาแนวความคิดทางด้านชีววิทยามาใช้ โดยอุปมาว่า โครงสร้างของสังคมเป็นเสมือนร่างกายที่ประกอบไปด้วยเซลล์ต่างๆ และมองว่าหน้าที่ของสังคมก็คือ การทำหน้าที่ของอวัยวะส่วนต่างๆ ของร่างกาย โดยแต่ละส่วนจะช่วยเหลือและเกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อให้ระบบทั้งระบบมีชีวิตดำรงอยู่ได้ โดยแนวความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของกลุ่มทฤษฎีโครงสร้าง – หน้าที่ที่สอดคล้องกับรูปแบบความกตัญญูในเรื่องขุนช้างขุนแผน แสดงให้เห็นว่าสังคมทั้งหมดเป็นระบบหนึ่งทีแต่ละส่วนจะมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน สิ่งที่สนับสนุนซึ่งกันและกันอย่างเป็นเหตุเป็นผล รูปแบบความกตัญญูที่ปรากฏในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีความเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่การปลูกฝังค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณตั้งแต่ระดับครอบครัว เช่น การรู้คุณบิดามารดาผู้ให้กำเนิดและกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ การรู้คุณของสามีภรรยาที่เป็นคู่ชีวิต ในระดับการศึกษา เช่น การรู้คุณของครูบาอาจารย์ผู้อบรมสั่งสอน ในระดับสังคม เช่น การรู้คุณผู้ที่ให้ความอนุเคราะห์ การรู้คุณผู้ที่เป็นบ่าว การรู้คุณผู้ที่เป็นเจ้านาย การรู้คุณผู้ที่มีศักดิ์เสมอกัน การรู้คุณผู้ที่เป็นพระเจ้าแผ่นดิน ตลอดจนการรู้คุณชาติบ้านเมือง บุคคลที่เป็นสมาชิกของสังคมย่อมต้องมีหน้าที่ในการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณต่อตนเองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ฉะนั้นความกตัญญูจึงเป็นคุณธรรมสำคัญข้อหนึ่งที่หล่อเลี้ยงทุกสังคมให้เป็นสุขสงบได้ ดังคำของท่านพุทธทาสภิกขุที่ได้กล่าวไว้ว่า “ความกตัญญู เป็นร่วมโพธิ์ร่มไทรของโลก”

ในประเด็นการเผยแพร่รูปแบบความกตัญญูจากการทำวิจัยในครั้งนี้ พบแนวทางที่เหมาะสมในการนำเสนอข้อมูลดังนี้ 1) ผู้ที่จะเป็นผู้เผยแพร่องค์จำเป็นมากที่จะต้องศึกษาทำความเข้าใจต่อรูปแบบของความกตัญญูให้ถ่องแท้เสียก่อน 2) การเผยแพร่ข้อมูลในเด็กให้ได้ผลดี และเด็กมีความสนใจ ควรใช้วิธีการที่เด็กได้มีส่วนร่วมทางตรง ได้ลงมือปฏิบัติจริง อาทิ การระดมสมอง (Brainstorming) การสร้างชิ้นงาน การแสดงบทบาทสมมุติ เป็นต้น 3) ความกตัญญูเป็นเรื่องของนามธรรม ฉะนั้นการใช้สื่อประกอบที่น่าสนใจมีผลต่อการรับรู้ และความเข้าใจในองค์ความรู้ที่ต้องการนำเสนออย่างมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับ หน่วยงาน องค์กร หรือสถาบันต่างๆ

1.1 ครอบครัวยุคใหม่ให้ความสำคัญในการส่งเสริมและปลูกฝังคุณธรรมด้านความกตัญญูให้มากขึ้น

1.2 ครูควรสร้างความตระหนักให้แก่นักเรียนในการแสดงออกถึงความกตัญญู กตเวทิตะ

1.3 โรงเรียนควรให้ความสำคัญโดยให้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้สอดแทรกการสอนคุณธรรมด้านความกตัญญูลงไปบนบทเรียน

1.4 สื่อต่างๆ ควรเข้ามามีบทบาทในการนำเสนอตัวอย่างของบุคคลที่มีความกตัญญูเป็นยอด เพื่อให้เยาวชนได้เห็นคุณค่า และรับรู้ได้กว้างขวางขึ้น

1.5 พัฒนาโดยการจัดอบรมสัมมนาบุคลากรให้มีความรู้และพร้อมที่จะไปเผยแพร่หรือจัดกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตามสถาบันการศึกษา หรือชุมชนต่างๆ

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมของตัวละครในเสภาขุนช้างขุนแผนในด้านอื่นๆ เพิ่มขึ้น

2.2 ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบของความกตัญญูที่ปรากฏในวรรณคดีไทยกับวรรณคดีที่มีที่มาจากต่างประเทศ